

A heterodox közgazdaságtan helyzete a gazdaságtudományban

Eleonóra Matoušková

Pozsonyi Közgazdaságtudományi Egyetem

eleonora.matouskova@euba.sk

ÖSSZEFOGLALÓ

Az ortodox gazdaságtan (a gazdaságtan, illetve a neoklasszikus gazdaságtan fő áramlata) a gazdaságelméletben vezető szerepet játszik. Intellektuális ellentmondásai ellenére a felsőoktatásban továbbra is a tananyag alapvető részét képezi. Az ortodox gazdaságelmélet egyik alternatívájának a heterodoxiát lehet tekinteni, amely három elméleti megközelítésből táplálkozik, a baloldali heterodoxiából, az új osztrák gazdasági iskolából valamint a neoheterodoxiából. A tanulmány célja, hogy bemutassa az ortodox, illetve a heterodox gazdaságelmélet közötti különbségeket, megtalálja a heterodoxia egyes áramlatai közötti hasonlóságokat, továbbá meghatározza a köztük lévő különbségeket. A heterodoxia jellemzője, hogy szakít az ortodox gazdaságtannal, kiemelten annak kutatási módszereivel. A heterodox közgazdászok axiómája, hogy nem értenek egyet azzal a felfogással, miszerint a döntéshozás mindig racionális, hogy a homo economicus egy mindig jelenlévő koncepció, a formális-deduktív megközelítés, a matematikai módszerek alkalmazása vagy zárt rendszer pozíciójából való megközelítés nem mindig célravezető. A heterodox gazdaságtan széles körű elméleti hagyományokkal rendelkezik, és nem csak baloldali heterodoxia; az új osztrák gazdasági iskola és az új heterodoxia között is vannak különbségek, mégpedig egyes irányain belül is.¹

KULCSSZAVAK: ortodox gazdaságtan, heterodox gazdaságtan, metodológia, gazdaságpolitika

JEL-KÓDOK: B2, B41, B5, E7

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2021_2_6

Az úgynevezett heterodox közgazdaságtan képviselői számos kifogást fogalmaznak meg az ortodox gazdaságtan ellen. Kritizálják az ortodox gazdaságtan metodológiáját, valamint a gazdasági gyakorlatra vonatkozó következtetéseit és javaslatait. A kritika többek között a gazdaságtudomány fokozott formalizálásával és matematizálásával, ezáltal a formális számítások és az egyéni gazdasági alanyok emberi cselekményei közötti kapcsolat elvesztésére irányul. *„Bár a társadalmi csoportok szintjén való elemzés sokat segíthetne a makrogazdasági előrejelzéseken, a neoklasszikus főáram ezt általában nem tekinti tudományos módszernek”* (Oláh, 2018).

A gazdaságtudomány formalizálásának kezdetei már az 1900 körüli időkben is megtalálhatók, amikor általában a tudomány formalizálása zajlott, a természettudományoké, és különösen a fizikáé. Egészen addig a XVIII. századi morálfilozófiát alkalmazták a gazdaságtanban, olyan képviselőkkel, mint például *Adam Smith* (Smith, 2002) és *David Hume*. A XIX. század közepe óta világossá vált, hogy a gazdaságtan feladta a saját ismeretelméletének (felfogásmódjának) fejlesztését és átvette a természettudományok, és különösen a klasszikus fizika, már meglévő ismeretelméletét. Ezen irány fő kezdeményezője különösen *John Stuart Mill* volt, aki 1843-as munkájában (Mill, 1882; 239. oldal) utalt *Newton* természeti törvényeire, és a dedukció módszerét átvitte a társadalomtudományokba, és így a gazdaságtanba. A társadalmi-gazdasági kapcsolatok történelmi kontextusa fokozatosan kiszorult. Körülbelül harminc évvel később, *W.S. Jevons* és *L. Walras* ebben a szellemben dolgozták ki a neoklasszikus elképzeléseiket. *Walras* (2014) a tiszta gazdaságtan alatt azt a tudományt értette, *„amely a fizikai-matematikai tudományokra hasonlít”*.

„A neoklasszikus gazdaságtan statikus modelljeit absztrakt feltevéseivel, formalizmusával, a newtoni mechanikára épülő matematikájával a valóságban nem létező párhuzamos világ pillanatnyi összefüggéseire fogalmazta meg. Az intel-

lektuális piac mégis a legmagasabbra árazza be az emberi elme e területen elért konzisztens eredményeit a fejlett nyugati világ egy részében, Nobel-díjjal tünteti ki annak ellenére, hogy elegáns elméleteinek relevanciája megkérdőjelezhető irrealis feltevései és neopozitív formalizálásai miatt, az emberiség jólétéhez való hozzájárulásuk vitatható, sőt egyes esetekben alkalmazásuk a valóságban globális gazdasági válsághoz vezettek” (Móczár, 2017).

Ezt még az ortodox gazdaságtan képviselői is megjegyezték. *Milton Friedman* az mondta, hogy *„a közgazdaságtan nagyrészt a matematika ágává vált, ahelyett, hogy valódi gazdasági problémákkal foglalkozna”* (Friedman, 1999). Hasonlóképpen, *Ronald Coase* (1999) a kortárs gazdaságtudományban *„egy olyan teoretikai rendszert lát, amely a levegőben lebeg és kevés kapcsolata van azzal, ami a való világban történik”*.

A 2008-as globális pénzügyi és gazdasági válság, és annak a reálgazdaságra, a társadalmi szférára és egészében a társadalomra gyakorolt hatásai, valamint a koronavírus-válság 2020-ban is arra mutatnak rá, hogy ezekben a nehéz időkben az ortodox, neoklasszikus gondolkodásmód nem hasznos, és hogy új megközelítésekre van szükségünk. Ez új kihívásokat teremtett a gazdaságelmélet számára.

Tekintettel arra, hogy a neoklasszikus iskola fő áramlata évtizedekig nem bizonyított semmilyen lényegi előrehaladást vagy ajánlott alternatívákat, a 2007–2008-ban kialakuló válságra nagyszabású intellektuális kihívásként is lehet tekinteni; az elmúlt évek tapasztalatai alapján a válság jelentős változásokat is kiváltott a gazdasági gondolkodásban (Lentner, Kollozi, 2019).

A New Weather Institute és a Rethinking Economics kampánycsoport – közgazdászok, akadémikusok és az érintett állampolgárok széles körének részvételével – megkérdőjelezték a gazdaságtan fő áramlatának tanácsait és felhívást tettek közzé a változtatásra A közgazdaság-

tan megreformálásának 33 tézise címen (New Weather Institute, 2017). A felhívás megjelent a *The Guardian*-ban, és azt több mint 60 vezető akadémikus és szakpolitikai szakértő támogatta.

Megjegyzik, hogy „*a világ szegénységi, egyenlőtlenségi és ökológiai válsággal, valamint pénzügyi instabilitással néz szembe*”. A gazdaságtan segíthet e problémák megoldásában. A gazdaságtanon belül egészségtelen szellemi monopólium alakult ki. A neoklasszikus nézőpont elszöprő mértékben uralja az oktatást, a kutatást, a politikai tanácsadást és a nyilvános vitát. Sok más szempont, amely értékes betekintést nyújthat, marginalizálódik és kizárt. „*A tudományos haladás csak vita útján tud megindulni. A gazdaságtanon belül ez a vita meghalt. A neoklasszikus gazdaságtan ugyan történetileg jelentős volt és még mindig hasznos, számos lehetőség van a fejlődésre, vitára, más tudományágaktól és nézőpontoktól való tanulásra. Úgy tűnik, hogy a gazdaságtan fő áramlata képtelenné vált az önkorrekciónra, és inkább hitként, mint tudományként fejlődik.*” (New Weather Institute, 2017). A pluralisztikusabb megközelítés elősegítheti a gazdaságtan hatékonyabbá és demokratikusabbá válását.

A jelen cikk célja, hogy meghatározza a heterodoxia és az ortodoxia fő tulajdonságait, és megfogalmazza a kettő közötti alapvető különbségeket. A heterodoxián belüli különböző elvi megközelítések közös jellemzőit is meg akarjuk határozni, valamint azonosítani azok különbségeit, és rávilágítani ezen heterodox megközelítések jelentőségére azoknak a kihívásoknak a szempontjából, amelyekkel ma közgazdászokként szembenézünk.

A következő kutatási kérdéseket tettük fel.

- ❶ Melyek az ortodoxia főbb jellemzői?
- ❷ Melyek a heterodoxia főbb jellemzői?
- ❸ Megtalálhatók-e a heterodoxián belüli összes elméleti megközelítés közös jellemzői?
- ❹ Ha alapvető különbségeket találunk a heterodox megközelítések között, melyek ezek a különbségek?

❺ Mi a heterodox megközelítések legfőbb előnye a jelen problémáinak megoldása szempontjából?

HETERODOXIA AZ ORTODOXIÁVAL SZEMBEN

Az elmúlt két évtizedben a gazdaságtanban számos tevékenység folyt, amelyet heterodoxnak neveznek. Ezt bizonyítja az Association for Heterodox Economics (AHE) megjelenése. A szövetség évente konferenciákat tart, posztgraduális szemináriumokat és egyéb tevékenységeket folytat. A heterodox gazdaságtannal foglalkoznak a Kansas City-i University of Missouri-n, a University of Utah-n, az ausztrál University of New South Wales-en és máshol is a világon.

A *heterodox* kifejezés a Shorter Oxford English Dictionary (Lawson, 2006) alapján azt jelenti: „*nem felel meg (nem egyezik) a megalapozott doktrínákkal, véleményekkel, vagy azzal, amelyet általában ortodoxnak tekintenek*”. A *doxa* (görög) kifejezés alakot, megjelenést, véleményt jelent. Az *ortotes* (görög) szó helyességre utal, míg a hetero eltérőt jelent. Az *epistheme* kifejezés azt a megbízható tudást jeleníti meg, amely az értelemmel jár, míg a *doxa* a tudást látszólag jelöli, azaz „benyomást kelt”.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a *doxa* köre az ellenségest is megengedi. A *doxa* területén minden, ami jó, rosszként is bemutatatható a másoknak. Az *ortotes* egy pontosan ellenőrizhető lépésekre szolgáló eljárás, teljesen kizárja az emberi értékek jelentőségét, tekintettel arra, hogy azokra az ember a résztevékenységek ellenőrizhető folyamatba rendezésétől eltérő módon ad felhatalmazást (Hogenová, 2001). *Hogenová* megjegyzi, hogy az *ortotes* ma a filozófiában is érvényesül (és ez a gazdaságtanra is igaz). Ez azt jelenti, hogy ha az *ortotes* teljesül, azaz ha a tevékenység folyamata biztosí-

tott, akkor az elvégzett munkából megtévesztő bizonyosság, megtévesztő elégedettség adódik.

A fő áramlat elterjedése a gazdaságtanban egyszerre történt annak a specifikus sztenderdmegfelelésnek a megjelenésével, amely lehetővé tette a munka jónak minősítését a kutatási gyakorlatban. Amikor a fő áramlat elterjedt a gazdaságtanban, az 1980-as években, ezek a sztenderdek pontosan meghatározott alapvető metodológiai választásokból álltak, amelyet „szűken meghatározott neoklasszikus megközelítésnek” neveznek. Ennek a két elengedhetetlen része a matematikai formalizáció és a kifejezett mikroalapvetések. További sztenderdjei még az „elv és mérés” és a „tisztán teória” (De Vroey, Pensieroso, 2016). (Lásd 1. táblázat)

A gazdaságelméletben a gazdaságtan fő áramlata (ortodoxia) a domináns. Azonban kevés vita vagy elemzés van arról, hogy mi van a középpontjában (Becker, 2009). Az ortodoxiára a következők jellemzőek:

- az egyéni viselkedés optimalizálásának vizsgálata,
- az az axióma, hogy az egyének mindig racionálisan viselkednek,
- a módszertani individualizmus alkalmazása,
- formális-deduktív megközelítés alkalmazása,

- az arra nem alkalmas helyzetekben is matematikai módszerek alkalmazása (társadalmi elemzés),
- egy zárt rendszerből származó megközelítés, amely a társadalmi jelenségek szabályosságának azonosításán alapszik.

Megállapítható, hogy az ortodox és a heterodox közgazdaságtan a szó valódi értelmében nem külön tudományok, hanem inkább olyan vélemények, amelyek az igazságra vagy a helyességre hivatkoznak anélkül, hogy a megismerés eszközeit alkalmaznák és értékelnék, amelyek megerősíthetnék pontosságukat. Ezeknek a heterodox hagyományoknak az alapvető közös jellemzőit Lawson² (2009) a következőképpen határozza meg.

① Az egyes heterodox hagyományok konkrét témái.

② Elmélet megalkotása minden egyes ilyen konkrét témához, és annak alapján a politikai hozzáállás formálása. Az eredményeket sokszor olyan elméleti és politikai álláspontként mutatják be, amelyek a fősodorbeli közgazdaságtan (ortodoxia) releváns alternatíváját képezik.

③ A sajátos elméleteik és szakpolitikáik vagy a sajátos módszertani álláspontjuk miatt a meglévő heterodox hagyományok között nem lehetséges széles körű összhangot kialakítani. Még ugyanazon heterodox hagyományon

1. táblázat

A JÓ TUDOMÁNYOS GYAKORLAT SZTENDERDJEINEK ALAKULÓ ÖSSZETÉTELE

Időszak	A jó tudományos gyakorlat sztenderdjei
Első időszak (az 1980-as és 2000-es évek között)	<ul style="list-style-type: none"> • Matematikai modellezés • Kifejezett mikroalapvetések • Vagy „tisztá elmélet”, vagy „elmélet és mérés”
Második időszak (a 2000-es évektől napjainkig)	<ul style="list-style-type: none"> • A fenti három sztenderd • Alternatív sztenderdek: „tisztán tényalapú” hozzájárulás, naprakész kutatástervezéssel

Forrás: De Vroey, M., Pensieroso, L. (2016)

belül is az egyetlen közös alap a főáramú közgazdaságtan vagy a neoklasszikus ortodoxia elenzése.

Lawson véleménye (2006) szerint a heterodox közgazdaságtannak nincs más egységítő eleme a heterodox közgazdaságtan jellemzésére, mint az ortodoxia elutasítása. A közgazdászok a heterodox közgazdaságtant úgy definiálják, hogy meghatározzák, mi nem heterodox közgazdaság, pontosabban azon az alapon, hogy mit ellenez. Minden heterodox hagyomány fő ismérve a fennálló fősodorbeli közgazdaságtan (ortodoxia) elutasítása.

Lawson (2006) négy tézisben határozta meg a heterodox elmélet lényegét és az ortodox közgazdaságtantól való megkülönböztető jegyét.

① A kortárs modern fősodorbeli projektek (ortodoxia) lényege, amelyet a heterodox hagyományok bírálnak – és amelyhez képest azokat heterodoxnak minősítik – nem a fő eredményekben vagy elemzésük alapvető elemeiben, hanem az alkalmazott módszerekhez való forduláskor rejlik. A modern fősodorbeli közgazdaságtan (ortodoxia) a gazdasági jelenségeket csak (vagy majdnem csak) matematikai-deduktív érvelési formák felhasználásával vizsgálja.

② A fősodorbeli közgazdasági projekteknek egyre több feljegyzett intellektuális kudarcra és korlátja van pontosan azért, mert a matematikai-deduktív érvelésre helyezik a hangsúlyt, amely a társadalmi állapotokra alkalmatlan. Ezen módszerek ontológiai feltételezései nem felelnek meg a társadalmi valóság vizsgálata igényeinek.

③ A modern heterodoxia elsősorban az ontológiára összpontosít.

④ Az egyes heterodox hagyományok konkrét fókuszuk, érdekeik alapján különböznek egymástól, azonban nem különböznek egymástól elméleti megközelítésben vagy eredményekben, empirikus ismeretekben, módszertani elvekben vagy politikai hozzáállásokban (kivéve az új osztrák iskolát, amely továbbra is

megfelel a liberalizmus és a gazdaságba való be nem avatkozás elveivel).

Richard Lipsey, fősodorbeli közgazdász megerősíti: „*Ha ma a legmagasabb besorolású gazdasági folyóiratokba akarunk cikket megjelentetni, akkor matematikai modellt kell megadnunk, még akkor is, ha az egyáltalán nem szolgál előnyére a szó szerinti elemzésnek*” (Lipsey, 2001). A heterodoxia azt az állítást utasítja el, miszerint mindenki mindig és mindenhol matematikai-deduktív modellezést alkalmaz. A heterodoxia annak a nézetnek az elutasítása, hogy a formális módszerek mindig és mindenhol megfelelőek.

John B. Davis (2006) a *Symposium on reorienting Economics* című folyóiratban megjelent, Tony Lawson³ könyvére (Reorienting Economics) összpontosító tanulmányában Lawson elképzeléseit követi, miközben a témával kapcsolatban kritikai észrevételeket és új véleményeket ad. Davis osztja Lawson azon véleményét, miszerint az ortodoxia (mindig) formális és deduktív. A társadalmi-gazdasági környezet vizsgálatát egy zárt rendszer helyzetéből közelíti meg, amely a társadalmi jelenségek szabályszerűségének azonosításán alapul, amely nem megfelelő megközelítés azokhoz a kérdésekhez, amelyekkel a közgazdaságtan foglalkozik. A heterodox közgazdaságtan mindezt elutasítja, és olyan ontológiai elemzést alkalmaz, amely a társadalmi valóságot dinamikusnak vagy előrehaladónak, összefüggőnek és szervesnek, strukturálnak és ajánlásokat nyújtónak tekinti. Másrészt Davis úgy véli, hogy ezek a jellemzők a közgazdaságra inkább az 1980-as évekig voltak jobban érvényesek, azonban már nem ragadják meg teljes mértékben a jelenlegi fejlemények valóságát. Az elmúlt két évtizedben a közgazdasági kutatás jelentős átalakuláson ment keresztül, amely más tudományágakból eredő új kutatási stratégiákat eredményezett. A közgazdaságtan heterodox megközelítései (az új osztrák közgazdaságtan kivételével) három tulajdonság alapján határozhatók meg.

① Az atomista felfogás elutasítása, és az egyén társadalmilag beágyazott koncepciójának támogatása.

② Az idő mint visszafordíthatatlan történelmi folyamat hangsúlyozása.

③ Elmélkedés az egyének és a társadalmi struktúrák közötti kölcsönös egymásra hatásról.

E három jellemző alapján az ortodox közgazdaságtan 1980-ig megkülönböztethető a heterodox közgazdaságtantól.

1980 után számos új kutatási programot hoztak létre a közgazdaságtan területén. Ilyenek voltak például a játékelmélet, a viselkedési közgazdaságtan, a kísérleti közgazdaságtan, az evolúciós közgazdaságtan, a neuro-közgazdaságtan és egyebek (Davis, 2006). Valószínűleg a játékelmélet (és egyes szerzők szerint a viselkedési közgazdaságtan) kivételével, ma ezen új megközelítések egyike sem tekinthető ortodoxnak. Egy megközelítés ortodoxnak tekintéséhez általában az szükséges, hogy legyen áttérés a tisztán kutatási programról az egyetemeken szilárdan megalapozott képzési programjává válásra.

Az 1980 utáni heterodox közgazdaságtan tehát összetett felépítése van, amely kétféle heterodoxiából áll: a régi heterodoxiából és az új heterodoxiából. A régi heterodoxia két különböző megközelítésből áll: az úgynevezett baloldali heterodoxiából és az új osztrák közgazdaságtanból. A heterodox megközelítések közötti különbség nem az alkalmazott módszertanban rejlik (abban egyetértenek), hanem mindenekelőtt a gazdaságpolitikai következtetéseikben. Az új osztrák iskola liberális nézeteket vall a gazdaságról, ezért ellenzi az állami intervencionizmust, míg a baloldali heterodoxia támogatja azt. A baloldali heterodoxia belsőleg erősen differenciált, és számos különféle történelmi eredetű és irányultságú kutatási programból áll.

Ugyanakkor tisztázni kell, hogy a közgazdászok körében nincs teljesen egységes vélemény

az egyes gazdasági megközelítéseknek (iskoláknak) a heterodox vagy az ortodox közgazdaságtanba (a közönséges közgazdaságtan) való integrálásáról. *De Vroey és Pensieroso* (2016) az új osztrák közgazdaságtant – annak tág értelmezésű változatában – a neoklasszikus megközelítéshez tartozónak tekintik. Ezek a szerzők a viselkedési közgazdaságtant is beépítik a neoklasszikus közgazdaságtanba.

Az új heterodoxia kritizálja az ortodoxiához alkalmazott módszertant, felhasználja más tudományok (például a pszichológia) eredményeit a közgazdaságtanban, és konstruktív ellenfele kíván lenni az ortodox közgazdaságtannak.

AZ ÚJ OSZTRÁK ISKOLA

A heterodoxia és az új osztrák iskola közös jellemzője a módszertani szubjektivitás, mint a tudományos pozitivitás antitézise. A gazdasági jelenségek létét nem tekintik a természetéhez hasonló objektív törvények eredményének, és elutasítják a természettudományi módszerek alkalmazását a társadalomtudományokban, valamint bírálják az ortodox megközelítések úgynevezett szcientizmusát (természettudományok módszereinek utánzására való hajlam). Bírálják a közgazdaságtan matematizálását, a kvantitatív módszerek alkalmazását a közgazdaságtanban önmagában célnak tekintik, amely a gazdasági jelenségek jellegének elhomályosításához vezet, és akadályozza azok megértését. Az új osztrák iskola közgazdaszai elfogadhatatlannak a verseny neoklasszikus koncepciója – azaz a tökéletes verseny neoklasszikus modellje és a piaci egyensúlyra fókuszálás, valamint a piaci folyamat elemzésének hiánya – számára (Holman, 2001).

Az új osztrák iskolát az alkalmazott módszertani individualizmus különbözteti meg a többi heterodox hagyománytól. Csak az egyéneknek vannak céljaik, saját eszük és cselek-

vőképességük. A gazdasági jelenségeket csak akkor lehet megérteni, ha azokat egyéni cselekedetek eredményeként értelmezzük. Jelentős különbségek vannak az új osztrák iskola és a másik heterodoxia között is egy olyan ideológiai területen, ahol az új osztrák iskola egyértelműen a liberalizmust támogatja. Alapvető különbséget jelent az új osztrák iskola és mindenekelőtt a baloldali heterodoxia között az a tény, hogy az új osztrák iskola a chicagói iskola klasszikus liberalizmusával azonosítható. Az új osztrák iskola közgazdaszai gyakran még szilárdabb és sarkalatosabb hívei az emberi szabadságnak, mint az ortodoxia egyes képviselői. Ezen a téren kialakult nézeteiket tükrözi a „társadalmi mérnökösödés” bírálata (Soto, 2008).

Mises (1996) szerint minden kívánság, értékelés és tudás forrása az ember kreatív képessége. Ezért minden olyan rendszer, amely a szabad emberi cselekvés elleni kényszerített intézkedésen alapul – mint a szocializmusban és kisebb mértékben az intervencionizmusban – megakadályozza a társadalom koordinálásához szükséges információk megjelenését az egyének tudatában. A közgazdasági kalkuláció megköveteli az első kézből származó információk rendelkezésre állását, és lehetetlenné válik egy olyan rendszerben, amely a szocializmus-hoz hasonlóan a formáláson alapszik. Mises tehát arra a következtetésre jut, hogy a piac szabadsága nélkül semmilyen közgazdasági kalkuláció sem lehetséges. Formálás útján lehetetlen társadalmat szervezni, ha az irányító hatalom nem tudja megszerezni az ahhoz szükséges információkat.

Hayek-nek (1990) az volt a véleménye, hogy a szó tág értelmében vett szocializmus⁴ egy intellektuális tévedés, mert logikailag lehetetlen, hogy az az ember, aki társadalmat akar szervezni vagy abba bele kíván avatkozni, létrehozza vagy megszerezze azt az információt vagy tudást, amely lehetővé tenné számára, hogy jobba tegye a társadalmi rendszert. Annak ér-

dekében, hogy egy vállalkozásban hatalmas mennyiségű gyakorlati információt vagy tudást találjanak és adjanak át, az embereknek képesnek kell lenniük arra, hogy mindenfajta akadályoztatás nélkül – különösen rendszerszintű vagy intézményesített kényszerítés vagy erőszak – szabadon megtervezhessék céljaikat, és megtalálják az azok eléréséhez szükséges eszközöket.

Másrészről azonban nagyon mélyreható különbségek vannak az új osztrák iskola képviselői és az ortodox közgazdaságtan képviselői között (mindenekelőtt) az alkalmazott módszertan terén. Ennek alapján az új osztrák iskola véleményünk szerint besorolható a heterodox közgazdaságtanba. Az alábbiakban kiemeljük a neoklasszikus (ortodox) és az új osztrák közgazdaságtan fő különbségeit.

Az egyik jel, amely leginkább megkülönbözteti az új osztrák iskolát a neoklasszikus iskolától, az az, hogy az osztrák közgazdászok a közgazdaság-tudományt cselekvéseméletként és nem döntéshozatali elméletként értelmezik. Az emberi cselekvés magában foglalja és meszse túlmutat az egyéni döntéshozatalon. Az osztrák közgazdászokat nem az érdekli, hogy meghozták a döntést, hanem az, hogy az emberi cselekvésből fakad-e, amely egy olyan folyamat, amely interakciók sorozatát és fokozatos koordinációkat foglal magában (Soto, 2008).

Az új osztrák közgazdászok különösen bírálják a neoklasszikus közgazdászok szűk értelmezését, akik a gazdasági problémát az allokáció, a maximalizálás vagy az optimalizálás technikai problémájára redukálják, bizonyos korlátozásokkal, amelyeket szintén ismertnek tekintenek. Azzal érvelnek, hogy az ember nem igazán osztja el az adott célok közötti erőforrásokat, mint például az új célok és eszközök folyamatos keresése, tanulás a múltból, és képzetének felhasználása a jövő felfedezésére és megteremtésére. A közgazdaságtan tehát egy sokkal nagyobb és általánosabb tudományág

része, az emberi cselekvés (cselekedet) elmélete, nem pedig az emberi döntéshozatal vagy választás elmélete. Hayek szerint ennek a tudománynak a legmegfelelőbb neve a *practiceology* (gyakorlatológia), amelyet *Ludwig von Mises* határoz meg és használ széles körben (Hayek, 1952).

Az új osztrák iskola egy másik fontos jellemzője a szubjektivizmus. Olyan valódi emberi lényeken alapuló közgazdaság-tudományt akarnak létrehozni, akik minden társadalmi folyamat főszereplői. A közgazdaságtan tárgyai nem dolgok és anyagi tárgyak, hanem emberek, gondolataik, véleményeik és cselekedeteik (Mises, 1996).

A vállalkozók folyamatosan új információkat generálnak, amelyek elvileg szubjektívek, gyakorlatiak, elterjesztettek és nehezen továbbadhatók, elkülöníthetők (Soto, 2008). A neoklasszikus közgazdászok mindig objektíven értelmezik az információkat. Olyan objektív entitásként értelmezik az információt, amelyet – mint bármely más terméket – maximalizálási döntések alapján vásárolnak és adnak el a piacon. Ezeket az információkat különféle médiumok segítségével őrzik meg. Az új osztrák iskola közgazdászainak szubjektív információi gyakorlatiak és nélkülözhetetlenek, azokat szubjektíven értelmezik, érzékelik és egy adott cselekedettel összefüggésben használják fel.

A neoklasszikus közgazdászok az egyensúlyi modellt választották kutatásaik központjává. Ez a modell azt feltételezi, hogy minden információ adott, (akár bizonyossággal, akár bizonyos valószínűséggel) és a különböző változók között tökéletes az egyensúly. A neoklasszikus közgazdászok funkcionális összefüggéseket látnak különböző jelenségek között, amelyek eredete (az emberi cselekvés) rejtve marad, vagy nem tartják fontosnak. A neoklasszikus közgazdászok egyensúlyi modelljeikben általában figyelmen kívül hagyják azt a koordinációs erőt, amelyet az új osztrák

iskola közgazdászai az üzleti életnek tulajdonítanak. Az új osztrák iskola közgazdászait a verseny (a versenyfolyamat) dinamikus megértésének értelmezése érdekli, míg a neoklasszikus közgazdászok kizárólag az egyensúly modelljeire koncentrálnak. Az új osztrák iskola közgazdászai inkább az egyensúly felé vezető piaci folyamatokat vizsgálják, amelyeknél egyensúly azonban soha nem érhető el. A társadalmi koordináció vállalkozói folyamata soha nem ér véget és nem merül ki. Ez egy dinamikus, véget nem érő folyamat, amely folyamatosan bővül és támogatja a civilizációs előrehaladást (Soto, 2008).

Az osztrák iskola alapítója, *Carl Menger* már rámutatott a nem formázott nyelv előnyeire, arra a tényre, hogy képes megragadni a gazdasági jelenségek lényegét, míg a matematikai nyelv erre nem képes. Az új osztrák közgazdaságtan képviselői helytelennek tartják a matematika alkalmazását a közgazdaságtanban, tekintettel arra, hogy a matematikai módszer az idő és a vállalkozói kreativitás szempontjából heterogén mennyiségeket állapít meg. Nem ismerik el a neoklasszikus axiomatikus racionalitási kritériumokat sem. Hayek (1952) a szcientizmus kifejezést arra használja, amikor a fizikára és a természettudományokra jellemző módszereket alaptalanul alkalmazzák a társadalomtudományokra.

Az új osztrák iskola közgazdászai azzal érvelnek, hogy az empirikus jelenségek folyamatosan változnak, ezért a társadalmi jelenségekben nincsenek paraméterek vagy állandók, csak változók. Tehát az ökonometria hagyományos célkitűzéseit nagyon nehéz elérni.

A neoklasszikusok pozitív ideáljával ellentétben az új osztrák iskola közgazdászai igyekeznek apriorisztikus, deduktív módon megteremtetni a gazdaságtanukat. Ez magába foglalja a nyilvánvaló ismereteken alapuló logikai-deduktív érvelés kidolgozását (axiómák, például a viselkedés szubjektív fogalma). Nagy hangsúlyt fektetnek a történelemre mint tudo-

mányára (Soto, 2008). Véleményük szerint a közgazdasági elmélet logikusan dolgozható ki, ideértve az idő és a kreativitás fogalmát (practiceology – gyakorlatológia) anélkül, hogy szükség lenne olyan függvények vagy állandó feltételezés használatára, amelyek összegegyeztetetetlenek az emberi lények alkotó természetével, akik a társadalmi folyamatok egyetlen valódi főszereplői, a közgazdasági kutatás tárgya.

Még a legkiemelkedőbb neoklasszikus közgazdászoknak is be kellett látniuk, hogy vannak olyan fontos közgazdasági törvények (például az evolúció elmélete és a természetes szelekció), amelyeket tapasztalati úton nem lehet bizonyítani (Rosen, 1997). Gyakran nincs elméleti jelentőségük azoknak az aggregátumoknak, amelyek statisztikailag mérhetők, és fordítva: sok kiemelkedő elméleti jelentőségű fogalom nem mérhető vagy képzelhető el empirikusan (Hayek, 1989).

A BALOLDALI HETERODOXIA

A baloldali heterodoxia magában foglalja a postkeynesianizmust, a régi institucionalizmust,⁵ a feminizmust, szociálökonomiát, a radikális közgazdaságtant és még sok más irányzatot (Lawson, 2006). Ezek nagyon különböző heterodox megközelítések, ezért felmerül a kérdés, hogy mi a közös ezekben a különböző heterodox projektekben?

A baloldali heterodoxiából az úgynevezett régi institucionalizmus tekinthető jelentős kutatási hagyománynak, amelynek vezető képviselői többek között *Thorstein Veblen*, *John Rogers Commons*, *John Kenneth Galbraith* és mások. Az ortodoxia képviselőivel ellentétben, kutatásaik tárgya a „valós világ”, a társadalmi intézmények, a törvények, az etika, azaz a szándékkal, hogy a kutatás behatoljon a társadalom működésének természetébe. Javasolják, hogy a piaci hiányosságok kijavítá-

sa érdekében az állam avatkozzon be a piaci rendszerbe. Bár az új institucionalisták, a régi institucionalistákhoz hasonlóan, megfigyelik és feltárják a társadalmi intézményeket, használják a neoklasszikusok (ortodoxia) azon eszközeit, amelyeket a régi institucionalisták elutasítottak. Következtetéseik cáfolják Veblen és Galbraith nézeteit. Nem egy csoportot alkotnak, és csak a neoklasszikus (ortodox) közgazdaságtan elfogadása tekintetében közösek. Az 1960-as évek óta jöttek létre. Az új institucionalizmus magába foglalja a nyilvános választás elméletét, a tulajdonjogi elméletet, a tranzakciós költségek elméletét és más elméleteket is.

A jelennek szóló jelenlegi üzenet a neo-institutionalista John K. Galbraith nézetei lehetnek. Galbraith (1958) elemzi a jólét és azon társadalom problematikáját, amelynek gazdagsága nem a szűkösségen, hanem a bőségen alapul, és erőforrásai egyenletlenül oszlanak meg a magán- és az állami fogyasztás között. A fogyasztói preferenciákat hirdetési és marketing-eszközök alakítják. A cégek szinte bármit képesek ráerőltetni a fogyasztóra anélkül, hogy bármilyen igényt kielégítenének. Ezért ahelyett, hogy szűkösség esetén racionálisan osztanák el a termelési erőforrásokat, a jelenlegi fogyasztói piacgazdaság összefüggésében az erőforrások tömeges pazarlására kell figyelmet fordítani.

Galbraith (1958) rámutat arra az ésszerűtlenségre, hogy egyre több olyan árut állítanak elő, amelyek lényegében haszontalanok az ember számára, és az ezek iránti keresletet csak az agresszív, költséges, és a pszichológiára összpontosító reklám vezérli. Az ilyen túlzott fogyasztás az emberi élet értelmét a több fogyasztási cikkre való vadászatra redukálja. Galbraith vitatja azt az elképzelést, hogy az ember célja egyre több áru és szolgáltatás felhasználása. Galbraith szembement azzal a megalapozott nézettel, miszerint az ilyen fejlődés a gazdasági szükségszerűség következménye, természete-

tes és nem változtatható meg. Bírálta a vállalkozók és vezetők jelenlegi megszokott nézeteit az egyre növekvő termelés és fogyasztás szükségességével kapcsolatban. Galbraith véleménye szerint a gazdasági gondolkodásnak a termelés értelmével és céljával is foglalkozni kell. Könyvében azzal érvelt, hogy „*sok olyat teszünk, ami-re nincs szükség, ami nem bölcs, és néhány olyat is, ami konkrétan örültség*”. Galbraith megállapítja, hogy az anyagi gazdagság önmagában nem vezet társadalmi optimumhoz, ezért létre kell hozni egy kiegyensúlyozó hatalmi mechanizmust, amely megszünteti a múlt és jelen torzításait, és elősegíti a társadalmi egyensúly megteremtését.

Galbraith *A gazdag társadalom* című könyvében a társadalmi egyensúly problémájára koncentrált. Rámutat arra a tényre, hogy az amerikai társadalomnak nincs olyan mechanizmusa, amely a társadalmi egyensúlyt biztosítaná. Kiemelte a gyorsan növekvő magánkézben lévő termelés és az olyan társadalmi szférák lemaradása közötti ellentétet, mint például az egészség- és környezetvédelem, az oktatás vagy a közlekedés. Az amerikai társadalomban ellentmondás van az anyagi javak gazdagsága és a közszolgáltatások szegénysége, a termelésbe történő beruházás és az emberekbe történő befektetés között. Galbraith véleménye szerint ez a probléma akkoriban központi kérdéssé vált.

A postkeynesianizmus szorosan kapcsolódik Keynes tanításaihoz, amely felismeri a hatékony kereslet problémáját, elmélyíti Keynes kritikáját a neoklasszikus közgazdaságtanra vonatkozóan, és kiemeli a bizonytalanság problémáját a gazdaságban. Képviselői elutasítják a keynesi gazdaságtan nyitását a neoklasszikus posztulátumok felé, amely a neokeynesianizmuson belül, az úgynevezett neoklasszikus szintézis megjelenésével kapcsolatban történt. Az olasz Cambridge-iskolán belül a postkeynesianizmus legkiemelkedőbb képviselői *J. Robinson, N. Kaldor, L. L.*

Pasinetti és mások, az amerikai iskolán belül a (fiatalabb) postkeynesianusok: *S. Weintraub, P. Davidson, H. P. Minsky* és mások.

Ezek a közgazdászok arra törekednek, hogy megvédjék J. M. Keynes valódi üzenetét. Képviselői elutasítják a neoklasszikus közgazdaságtant (ortodoxiát), annak módszertanát, és következtetéseit, de a neokeynesianizmust is. A baloldali heterodox megközelítések közül a legígéretesebbnek tűnik (tekintettel a globális pénzügyi és gazdasági válságok reális megközelítésére is), különösképpen azok az ágazatai, amelyek az intézményesített és postkeynesianus elméletek saját szintézisét igyekeznek megfogalmazni (Sojka, 2009). Ilyen szerzők például Hyman Minsky, *Paul Davidson* és még mások. Paul Davidson és Hyman Minsky (1986) a postkeynesianus pénzügyelméletre egy intézményesített-strukturális megközelítést dolgoztak ki. Keynes pénzügyelméletét a pénzkínálat endogén természetének elméletének strukturális-intézményesített változataként értelmezték. A pénzt társadalmi intézménynek tekintik, és kiemelik a bizonytalanság leküzdésének eszközeként betöltött funkcióját. Hangsúlyozzák a pénz képességét arra, hogy idővel közvetítse az értékeket. A pénz ellentmondásos hatással van a gazdaság dinamikájára. A beruházások növekedésének az önfinanszírozás lehetőségein túlmutató körét teremti meg, másrészt azonban növeli a piacgazdaság belső instabilitását, különösen, ha spekulatív finanszírozási eszközzé válik (Davidson, 2002). Ennek eredményeként súlyos pénzügyi és gazdasági válságok alakulhatnak ki. A történelmi fejlemények során a pénz és a bankolás jelentősen átalakultak. A pénz formája drámai módon megváltozott (Horbulák, 2015). A pénzügyi innováció és a dereguláció növelte a pénzügyi rendszer instabilitását. A gazdasági fellendülés szakaszában a kockázatos befektetői magatartás fokozódik, és spekulatív befektetés alakul ki. A pénzügyi innovációk támogatják és felgyorsítják

ezt a tendenciát. Ezt bizonyította a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság. A piacot olyan intézménynek tekintik, amely természeténél fogva belsőleg instabil. Az informális intézmények, de különösen a formális intézmények, a piac stabilizálását szolgálják (Skott, 2011). Vannak olyan konfliktushelyzetek a piacon, amelyeknek súlyos következményei lehetnek, ezért szükséges, hogy az állam döntőbíróként járjon el.

A 2008–2009-es globális pénzügyi és gazdasági válság idején H. Minsky kutatómunkájára felfigyeltek (nemcsak) a közgazdászok. H. Minsky a gazdasági ciklus postkeynesiánus elméletének vezető alakja volt. Ez az elmélet az úgynevezett neoklasszikus keynesiánus (neokeynesiánusok) nézetek elutasítása-ként alakult ki, akik a háború utáni időszakban (1945–1970) alkották a fő irányvonalat. Minsky (1986) bírálta, hogy Keynes óta a válságok elemzése közgazdászok figyelmének középpontjába került. Kutatásában Minsky a modern kapitalizmus pénzügyi instabilitásának elemzésére koncentrált. Munkája a gazdasági élet alapvető bizonytalanságának feltételezésén alapul. A gazdaság pénzügyi struktúrája, szereplői, valamint az intézményi keretek a vállalkozások instabil finanszírozási formáját teszik lehetővé. Ezt a tendenciát támasztja alá a pénzügyi innovációk megléte és terjeszkedése. Még a legutóbbi globális pénzügyi és gazdasági válság előtt is, a postkeynesiánusok felszólították a felelős politikusokat, hogy alakítsák át a nemzetközi pénzügyi áramlásokat. Minsky elutasította az olyan hagyományos gazdasági nézeteket, mint például a piaci hatékonyság hipotézise, amely alapján a saját pénzügyi instabilitási hipotézisét elnevezte.

A pénzügyi instabilitás hipotézise az adósságnak a rendszer viselkedésére gyakorolt hatásának elmélete, és magába foglalja az adósság érvényesítésének módját is. A gazdasági egységek esetében három önálló jövedelem–adósság viszony azonosítható: a fedezeti, a spekulatív

és Ponzi-féle finanszírozás. A fedezeti finanszírozási egységek minden szerződéses fizetési kötelezettségüket pénzforgalmukkal képesek teljesíteni. A spekulatív pénzügyi egységek olyan egységek, amelyek teljesíteni tudják a jövedelemszámlán fennálló fizetési kötelezettségeiket a forrásaikból, még akkor is, ha a tőkét nem tudják visszafizetni a jövedelemáramlásokból. Az ilyen egységeknek „át kell görgetniük” kötelezettségeiket: (például új adósság kibocsátásával a lejáró adósságra vonatkozó kötelezettségvállalások teljesítése érdekében). A Ponzi-féle egységek esetében a műveletekből származó pénzáramok nem elegendők ahhoz, hogy teljesítsék akár a tőke, akár a fennálló adósságokért a fizetendő kamatot. Az ilyen egységek eladhatnak eszközöket vagy kölcsönt vehetnek fel. Kamatfizetés érdekében történő kölcsönfelvétel, vagy eszközök értékesítése törzsrésvények kamatának (vagy akár az osztalékának) kifizetése érdekében csökkenti az egység saját tőkéjét, még akkor is, ha az egység növeli a forrásokat és a jövőbeli jövedelmekre vonatkozóan előre vállalt kötelezettségeket. A Ponzi-féle egység által finanszírozott egység csökkenti azt a biztonsági rést, amelyet adósságai jogosultjainak kínál (Minsky, 1992).

A pénzügyi instabilitás hipotézisének első tétele az, hogy a gazdaságnak vannak olyan finanszírozási rendszerei, amelyekben a gazdaság stabil, és olyan finanszírozási rendszerei, amelyekben a gazdaság instabil. A pénzügyi instabilitás hipotézisének második tétele az, hogy a tartós jólét időszakaiban a gazdaság a stabil rendszert lehetővé tévő pénzügyi kapcsolatokról az instabil rendszert alkotó pénzügyi kapcsolatokra tér át. A jó idők elhúzódó időszakában a kapitalista gazdaságok általában a fedezeti finanszírozási egységek által dominált pénzügyi struktúráról olyan struktúrára térnek át, amelyben nagy szerepe van a spekulatív és a Ponzi-féle finanszírozást folytató egységeknek. Ha egy olyan gazdaság, amelyben nagyszámú spekulatív pénz-

ügyi egység van, Ponzi-féle egységgé válik, és a korábban Ponzi-féle egységek nettó értéke gyorsan elpárolog. Következésképpen a cash flow hiányában szenvedő egységek kénytelenek lesznek megpróbálni pozíciók eladásával pozíciót szerezni. Ez valószínűleg az eszközök értékének összeomlásához vezet. A pénzügyi instabilitás hipotézise egy olyan kapitalista gazdaság modellje, amely nem támaszkodik exogén sokkokra ahhoz, hogy különböző komolyságú üzleti ciklusokat hozzon létre (Minsky, 1992).

A baloldali heterodoxia bírálja az úgynevezett gazdasági ember (*homo economicus*) formális racionalitását, a módszertani individualizmust, a logikus időt, az intézményi, társadalmi-gazdasági területeknek a formális gazdasági modellek szabályai szerinti modellezését, valamint a társadalmi viszonyok ahistorikus elemzését. A formalizált számítások széles körű alkalmazását a fősodorbéli közgazdaságtanban a baloldali heterodox közgazdászok pusztán egy olyan technikaként értelmezik, amelyben a közgazdaságtan csak matematikai játék, szimbólumokkal. Ezért a baloldali heterodox közgazdászok szükségesnek tartják az „emberi világ” visszahozását a közgazdaságtanba. A gazdaságpolitikai ajánlások terén az állam intervencionista megközelítését követelik.

AZ ÚJ HETERODOXIA

A közgazdaságtan számára fontos év volt 1980, mert ekkor számos új kutatási programot hoztak létre. Ilyenek voltak például a játékelmélet, a viselkedési közgazdaságtan, a kísérleti közgazdaságtan, az evolúciós közgazdaságtan, a neuro-közgazdaságtan, és egyebek.

Az új heterodoxia összefüggésében a viselkedési közgazdaságtan – amely az 1970-es évek óta fejlődik – különösen sikeres. *Daniel Kahneman* és *Amos Tversky* (1979) Kilátásel-

mélet című cikkének az *Econometrica* című folyóiratban történt publikálása fordulópontnak tekinthető a fejlődésében. 2002-ben Daniel Kahneman elnyerte a Svéd Nemzeti Bank közgazdasági Alfred Nobel-éremdíját (másnéven közgazdasági Nobel-díj) a közgazdaságtanban elért eredményeiért, annak ellenére, hogy nem közgazdász, hanem pszichológus volt. 2017-ben a viselkedési közgazdaságtan kifejlesztéséért közgazdasági Nobel-díjat kapott *Richard Thaler* (Chicagói Egyetem). Azt méltányolták, hogy a gazdaság döntéshozatalának elemzését realisztikus feltételezésekkel egészítette ki a pszichológia területéről, és megvizsgálta a korlátozott racionalitást, a társadalmi preferenciákat és az önkontroll hiányának következményeit. Thaler bemutatta, hogy ezek az emberi tulajdonságok hogyan befolyásolják szisztematikusan az egyéni döntéshozatalt és a piaci magatartást (Thaler, 2015). Thaler a legjelentősebb hozzájárulásának azt a tényt látja, hogy rábírta a fősodorbéli közgazdászokat (ortodoxiát), hogy fogadják el: a gazdasági döntések csak emberi döntések, és ezért néha irracionálisak is lehetnek. Ezen értékelés eredményeként megnőtt a viselkedési közgazdaságtan, a viselkedési finanszírozás és más, viselkedésalapú és -megközelítésű tudományágak népszerűsége (Chytil, Klesla, 2018).

Thaler a kortárs viselkedési közgazdaságtan egyik legkiemelkedőbb képviselője, és egyben a viselkedési finanszírozás megalapítója is. A heterodoxia többi képviselőjéhez hasonlóan Thaler is kritikus álláspontot képvisel a sztenderd közgazdaságtan alapvető kiindulópontja – a *homo economicus* neoklasszikus koncepciója – irányában. Thaler a szokások, a hangulatok, az előítéletek gazdasági viselkedésre gyakorolt hatását vizsgálja, és azt kutatja, hogy bizonyos körülmények között miért viselkednek irracionálisan az emberek. Ez lehetővé teszi a sztenderd ortodox közgazdaságtan ismereteinek kiegészítését és kijavítását azokban az esetekben, amikor feltételezik az emberi visel-

kedés teljes racionalitását. Empirikus kutatások alapján Thaler elemzi és bírálja a gazdasági ortodoxia elméleti modelljeit, a tökéletesen racionális lények viselkedése alapján, akiket ő *econ-oknak* (érzelmek, hibák és társadalmi kötelékek nélküli entitások) nevezett. A gazdasági viselkedés matematikai modelljei nem tökéletesek, tekintettel arra, hogy a viselkedés az emberi agy fiziológiai felépítésének és az abból fakadó kettős gondolkodás (gyors és lassú) eredménye.

A viselkedési finanszírozás területén Thaler a pénzügyi piacok racionalitásának anomáliáival foglalkozott. Ellenezte a hatékony piacok korábban széles körben elfogadott hipotézisét és az ebből fakadó azon ajánlást, hogy a pénzügyi piacokat nem kell szabályozni. Thaler kimutatta, hogy vannak racionalitási anomáliák a pénzügyi piacokon, különösen akkor, ha a döntéseket időbeli nyomás alatt hozzák. A rövid távú technikai elemzés tükrözi és alátámasztja a pénzügyi piaci befektetők túlzott bizalmát abban, hogy a jövőbeni áralakulást saját korábbi kereskedési tapasztalataik alapján meg tudják becsülni. Ennek az az eredménye, hogy

megkésetten és helytelenül reagálnak az árak alakulására, amelyek árbuborékokhoz és azok kipukkanásához vezetnek. A viselkedési finanszírozás új megközelítést kínál a pénzügyi piaci magatartás elemzéséhez.

Megállapítható, hogy a viselkedési közgazdaságtan a sztenderd ortodox közgazdaságtan konstruktív ellenfelének szerepét tölti be. A viselkedés-közgazdászok kísérleteket és az értelmezésüket használják fel arra, hogy tanulmányozzák és megértsék az emberi irracionalitást. Ugyanakkor a viselkedés-közgazdaságtan csak bizonyos területeket vizsgál, és még nem nyújt átfogó megoldást a gazdasági problémákra (mint más heterodox megközelítések).

KÖVETKEZTETÉSEK

A 2. táblázat definiálja azokat az alaptulajdonságokat, amelyek alapján az ortodox közgazdaságtan és a heterodox megközelítések megkülönböztethetők. A heterodox elméleti megközelítésből azonban olyan sok van és olyan változatosak, hogy néhányuk esetében

2. táblázat

AZ ORTODOXIA ÉS A HETERODOXIA KÖZÖTTI ALAPVETŐ KÜLÖNBSÉGEK

Ortodoxia	Heterodoxia
1. Formális racionalitás – <i>homo economicus</i>	1. Orientáció az ontológiára
2. Módszertani individualizmus	2. Módszertani pluralizmus
3. Az egyén atomisztikus felfogása	3. Az egyén társadalomba ágyazott felfogása
4. Logikus idő (a társadalmi viszonyok ahistorikus elemzése)	4. A társadalmi-gazdasági viszonyok történelmi kontextusa
5. Matematikai deduktív érvelési formák (formális–deduktív megközelítés)	5. Induktív megközelítés
6. A formális gazdasági modellek szerinti modellezés	6. Nem használják matematikai gazdasági modellezést
7. Zárt rendszer	7. Nyitott rendszer (az egyének és társadalmi struktúrák közötti kölcsönös hatások vizsgálata)

Forrás: saját szerkesztés szakirodalom alapján

ezeknek a tulajdonságoknak a kivételei is megtalálhatók. Ennek egyik példája az új osztrák iskola, amelynek vezetői hajlamosak a módszertani apriorizmusra, ezért számukra a módszertani pluralizmus nem elfogadható.

A heterodoxia (baloldali heterodoxia, az új osztrák iskola és új heterodoxia) közös jellemzője az ortodoxia elutasítása, különös tekintettel annak kutatási módszereire. Elutasítják azt az axiómát, hogy az egyének mindig racionálisak, a *homo economicus* fogalmát, a formális–deduktív megközelítés alkalmazását, a matematikai módszerek alkalmazását az arra nem alkalmas esetekben, valamint az egy zárt rendszerű pozícióból való hozzáférést.

A heterodoxia nagyon változatos elméleti hagyományokat képvisel, azzal, hogy eltérések nemcsak a baloldali heterodoxia, az új osztrák iskola és az új heterodoxia között van, hanem ezen heterodox hagyományokon belül is. Az irányzatok különböznek a tárgyalt konkrét témák, valamint a társadalmi-gazdasági problémákra kínált megoldási javaslatok tekintetében. Nézeteikkel, észrevételeikkel és ajánlásaikkal inspirációt adnak a közgazdaságtudomány fejlődéséhez, valamint a gazdaságpolitikai döntéshozóknak. Azonban egyelőre nem nyújtanak olyan átfogó megoldást a gazdasági problémákra, amely az ortodox közgazdaságtan koherens alternatívája lehetne. ■

JEGYZETEK

¹ Ez a cikk a VEGA 1/0239/19 „A viselkedésgazdaságtan következményei a jelenlegi gazdaságok működésének ésszerűsítéséhez” kutatási projekt végeredményének részeként készült.

² Lawson az ortodoxiát a fősodorbeli közgazdaságtannal azonosítja, ellentétben néhány más szerzővel, mint például David Dequech (2007, 282. oldal), akik különbséget tesznek az ortodox közgazdaságtan és a fősodorbeli közgazdaságtan között. Tekintettel arra, hogy a két megközelítés közötti különbségek a tanulmányunk fókuszának szempontjából nem döntőek, Lawson megközelítésére támaszkodunk.

³ Tony Lawson eredetileg matematikát tanult. Később közgazdasági tanulmányait a London School of Economics-ban folytatta, ahol a formális gazdasági modellek széles körű alkalmazásával találkozott, amelyeket túl könnyűnek tartott ahhoz, hogy igazodjon az élet valóságához. Ez volt az oka annak, hogy Lawson érdeklődni kezdett az ontológia, a társadalmi valóság jellege iránt, és PhD-tanulmányait a Cambridge Egyetemen folytatta.

A European Association for Evolutionary Political Economy (Európai Szövetség az Evolúciós Politikai Gazdaságért), valamint a Centre for Critical Realism (Kritikus Realizmus Központ) egyik alapítója.

⁴ Hayek a szocializmus kifejezést nagyon tág értelemben használja, amely magában foglalja nemcsak az úgynevezett reálszocializmust (azaz a termelési tényezők állami tulajdonán alapuló rendszert), hanem általában minden olyan rendszerszintű kísérletet, amely a „társadalmi mérnökösödés” kényszerítőeszközeinek segítségével, részben vagy teljesen a piacot és a társadalmat alkotó emberi kapcsolatrendszer tervezésére és szervezésére irányul.

⁵ A jelen cikkben a régi institucionalizmus alatt az amerikai háborúk közötti institucionalizmust (a XX. század első fele) értjük, valamint azt az új institucionalizmust, amely a második világháború után alakult ki az USA-ban, tekintettel arra, hogy ezeknek közös módszertani hátterük van és a gazdaságpolitikai következtetések révén is összekapcsolódnak.

IRODALOM

- BECKER, J. et al. (2009). *Heterodoxe Ökonomie. [Heterodox gazdaságtan.]* Marburg, Metropolis-Verlag
- CHYTIL, Z., KLESLA, A. (2018). Nositel Nobelovy ceny za ekonomii pro rok 2017. [A közgazdasági Nobel-díj nyertese 2017-ben.] *Politická Ekonomie*, 66(5), pp. 652–659
- COASE, R. (1999). Interview with Ronald Coase. [Interjú Ronald Coase-zal.] *Az International Society for New Institucional Economics* hírlevele, 2(1)
- DAVIDSON, P. (2002). *Financial Markets, Money and the Real World. [Pénzügyi piacok, pénz és a valós világ.]* Edward Elgar, Cheltenham, Egyesült Királyság Northampton, USA
- DAVIS, J. B. (2008). *The Nature of Heterodox Economics. [A heterodox gazdaságtan természete.]* In: *Ontology and Economics. Tony Lawson and His Critics. [Ontológia és gazdaságtan. Tony Lawson és kritikái.]* Routledge, London és New York
- DEQUECH, D. (2007). Neoclassical, Mainstream, Orthodox, and Heterodox Economics. [Neoklaszikus, fősodorbeli, ortodox és heterodox gazdaságtan.] *Journal of Post Keynesian Economics*, 30(2), pp. 279–302
- DE VROEY, M., PENSIEROSO, L. (2016). The Rise of a Mainstream in Economics. [A fősodorbeli gazdaság felemelkedése.] *Discussion Paper*, 26. kötet, Institut de Recherches Économiques et Sociales de l'Université catholique de Louvain
- FRIEDMAN, M. (1999). Conversation with Milton Friedman. *Conversations with Leading Economists: Interpreting Modern Macroeconomics. [Beszélgetések Milton Friedman-nal, Beszélgetések vezető közgazdászokkal.]* Edward Elgar, Cheltenham, pp. 124–144
- GALBRAITH, J. K. (1958). *A gazdag társadalom.* Houghton Mifflin, Boston
- HAYEK, F. A. (1952). The Counter-Revolution of Science: Studies in the Abuse of Reason [A tudomány ellenforradalma: Tanulmányok az értelemmel való visszaélésről.] *Free Press*, Prága (1995)
- HAYEK, F. A. (1989). The Pretence of Knowledge. [A tudás látszata.] *American Economic Review*, 79(6), pp. 3–7
- HAYEK, F. A. (1990). *The Fatal Conceit: The Errors of Socialism. [Végzetes önhittség: A szocializmus hibái.]* Routledge, London.
- HOGENOVÁ, A. (2001). Logos a jeho problematika. E-LOGOSVŠE. Elérhető: <https://nb.vse.cz/kfil/elogos/epistemology/hogen4-01.htm>
- HOLMAN, R. (2001). *Dějiny ekonomického myšlení. [A gazdasági gondolkodás története.]* C.H.Beck, Prága
- HORBULÁK, Zs. (2015). Finančné dejiny Európy: história peňažníctva, bankovníctva a zdanenia. [Európa pénzügyi története: A pénz, a bankok és az adózás története.] *Wolters Kluwer*, Pozsony
- KAHNEMAN, D., TVERSKY, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decisions under Risk. [A távlat elmélet: A kockázatnak kitett döntések elemzése.] *Econometrica*, 47, pp. 313–327
- LAWSON, T. (2006). The Nature of Heterodox Economics. [A heterodox gazdaságtan természete.] *Cambridge Journal of Economics*, 30(4), pp. 483–505
- LAWSON, T. (2003). *Reorienting Economics. [A gazdaságtan reorientációja.]* Routledge, London és New York

- LENTNER, Cs., KOLOZSI, P. P. (2019). Innovative Ways of Thinking Concerning Economic Governance after the Global Financial Crisis. Problems and Perspectives in Management. [Innovatív gondolkodásmódok a gazdasági irányításról a globális pénzügyi válság után.] *Business Perspectives*, 17 (3), pp. 122–131 Elérhető: [https://dx.doi.org/10.21511/ppm.17\(3\).2019.10](https://dx.doi.org/10.21511/ppm.17(3).2019.10)
- LIPSEY, R. G. (2001). Successes and Failures in the Transformation of Economics. [Sikerek és kudarcok a gazdaságtan átalakulásában.] *Journal of Economic Methodology*, 8(2), pp. 169–202
- MILL, J. S. (1882). *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive Being. A Connected View of the Principles of Evidence, and the Methods of Scientific Investigation.* [Egy logikai rendszer, következtető és induktív lét. Egy kapcsolódó nézet a bizonyítás elveiről, és a tudományos vizsgálat módszerei.] 8. kiadás, Harper & Brothers, Publishers, New York
- MINSKY, H. P. (1986). Stabilizing an Unstable Economy. [Egy instabil gazdaság stabilizálása.] *Yale University Press*, New Haven
- MINSKY, H. P. (1992). The Financial Instability Hypothesis. [A pénzügyi instabilitás hipotézis.] *Working Paper no. 74. Levy Economics Institute*, Elérhető: <https://www.levy.org/pubs/wp74.pdf>
- MISES, VON L. (1996). *Human Action: A Treatise on Economics.* [Emberi tevékenység: Értekezés a gazdaságtanról.] 4. kiadás, Foundation for Economic Education, New York
- MÓCZÁR J. (2017). Ergodikus versus bizonytalan pénzügyi folyamatok I–II. rész: Neoklasszikus és intézményi közgazdaságtan. *Pénzügyi Szemle*, 62(4), 476–497. oldal
- OLÁH D. (2018). A neoliberalizmus mint politikai program létrejötte és megvalósításának elemei. *Pénzügyi Szemle*, 63(1), 96–113. oldal
- ROSEN, S. (1997). Austrian and Neoclassical Economics: any Gains From Trade? [Osztrák és neoklasszikus gazdaságtan: van bármilyen haszon a kereskedelmen?] *Journal of Economic Methodology*, 2(4), pp. 139–152
- SKOTT P. (2011). Post-Keynesian Theories of Business Cycles. [Az üzleti ciklusok posztkeynesiánus elméletei.] *Working Paper 2011-21.* University of Massachusetts, Amherst
- SMITH, A. (2002). *The Theory of Moral Sentiments.* [A morális felfogás elmélete.] Cambridge University Press, Cambridge
- SOJKA, M. (2009). Stane se institucionálni ekonomie paradigmatem 21. století? [Az intézményi gazdaságtan lesz a XXI. század paradigmája?] *Politická Ekonomie*, 56(3), pp. 297–304
- SOTO, J. H. (2010). *The Austrian School: Market Order and Entrepreneurial Creativity.* [Az osztrák iskola: Piaci rend és a vállalkozói kreativitás.] Edward Elgar, Cheltenham
- THALER, R. H. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics.* [Rossz viselkedés: A viselkedési közgazdaságtan létrehozása.] WW Norton & Co, New York
- WALRAS, L. (2014). *Elements of Pure Economics, Or the Theory of Social Wealth.* [A tiszta közgazdaságtan elemei, avagy a társadalmi gazdagság elmélete.] Cambridge University Press, Cambridge
- New Weather Institute (2017). A közgazdaságtan megreformálásának 33 tézise. Elérhető: <https://www.newweather.org/2017/12/12/the-new-reformation-33-theses-for-an-economics-reformation/>